

**Висновки Верховного Суду України,
викладені у рішеннях, прийнятих за результатами розгляду
заяв про перегляд судового рішення з підстави,
передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 355 ЦПК України,
за I півріччя 2012 р.**

Спори про право власності та інші речові права

1. Частиною 1 ст. 365 ЦК передбачено підстави, за наявності яких суд може задовольнити позов про припинення права особи на частку у спільному майні, зокрема: частка є незначною і не може бути виділена в натурі; річ є неподільною; спільне володіння і користування майном є неможливим; таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї.

За змістом зазначеної норми для припинення права особи на частку у спільному майні необхідно встановити наявність будь-якої із обставин, передбачених пунктами 1—3 ч. 1 ст. 365 ЦК за умови, що таке припинення не завдасть істотної шкоди інтересам співвласника та членам його сім'ї (постанова Верховного Суду України від 16 січня 2012 р. у справі № 6-81цс11).

2. Відповідно до ст. 330 ЦК якщо майно відчужене особою, яка не мала на це права, добросовісний набувач набуває право власності на нього, якщо відповідно до ст. 388 цього Кодексу майно не може бути витребуване у нього.

Захист права особи, яка вважає себе власником майна, можливий шляхом задоволення виндикаційного позову, якщо для цього існують підстави, передбачені ст. 388 ЦК. Зокрема, право власника майна підлягає захисту відповідно до вимог зазначеної статті шляхом витребування спірного майна в останнього набувача, якщо на час укладення договору дарування відчужувач не був власником спірного майна (постанова Верховного Суду України від 30 січня 2012 р. у справі № 6-61цс11).

3. Відповідно до ст. 12 Закону України від 7 лютого 1991 р. № 697-XII «Про власність» (чинного на час виникнення спірних правовідносин) у приватній власності громадян можуть перебувати жилі будинки, збудовані на відведених у

встановленому порядку земельній ділянці або придбані на законних підставах.

За змістом ст. 17 ЗК та ст. 14 зазначеного Закону земельна ділянка для будівництва жилого будинку і господарських будівель надається громадянину в приватну власність, а тому участь інших осіб у будівництві не створює для них права приватної власності на жилий будинок, крім випадків, передбачених законом.

У зв'язку з цим будівництво будинку на земельній ділянці, яка забудовнику не відводилась, не дає підстав для визнання за ним права власності на вже збудований будинок (постанова Верховного Суду України від 16 травня 2012 р. у справі № 6-42цс12).

4. За змістом статей 2, 3 Закону України від 1 липня 2004 р. № 1952-IV «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» внесення до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень даних про право власності особи на об'єкт нерухомого майна, збудований до набрання чинності зазначеним Законом, не породжує в особи права власності, а засвідчує офіційне визнання і підтвердження державою факту наявності в особи цього права. Право власності на збудований до набрання чинності цим Законом об'єкт нерухомого майна виникає в порядку, який існував на час його будівництва (постанова Верховного Суду України від 13 червня 2012 р. у справі № 6-54цс12).

5. За змістом п. 6.4 Тимчасового положення про порядок державної реєстрації права власності та інших речових прав на нерухоме майно (далі — Тимчасове положення), затверджене наказом Міністерства юстиції України від 7 лютого 2002 р. №7/5 (у редакції, чинній на час

видачі дубліката свідоцтва про право власності) передбачено видачу БТІ дубліката свідоцтва про право власності лише у разі крадіжки, втрати чи пошкодження оригіналу свідоцтва про право власності з обов'язковим дотриманням встановленої процедури, яка передує такій видачі, та визнанням у зв'язку з цим недійсним втраченого свідоцтва.

БТІ не вправі видавати співвласнику дублікат свідоцтва про право спільної часткової власності на об'єкт нерухомого майна за наявності в інших співвласників оригіналу свідоцтва про право власності на цей об'єкт нерухомого майна без зазначення розміру часток кожного з них у праві власності (постанова Верховного Суду України від 20 червня 2012 р. у справі № 6-62цс12).

Спори, що виникають із земельних правовідносин

1. Відповідно до ч. 1 ст. 638 ЦК договір є укладеним, якщо сторони в належній формі досягли згоди з усіх істотних умов договору. Істотними умовами договору є, у тому числі, умови, що визначені законом як істотні.

Істотні умови договору оренди землі встановлені ст. 15 Закону України від 6 жовтня 1998 р. № 161-XIV «Про оренду землі».

Згідно з ч. 2 ст. 792 ЦК відносини щодо найму (оренди) земельної ділянки регулюються законом.

У разі відсутності в договорі оренди землі хоча б однієї з його істотних умов, зокрема умов збереження стану об'єкта оренди, такий договір визнається недійсним за правилами ч. 2 ст. 15 зазначеного Закону (постанови Верховного Суду України від 6 лютого 2012 р. у справі № 6-104ц11, від 14 березня 2012 р. у справі № 6-7цс12, від 4 квітня 2012 р. у справі № 6-21цс12).

2. За змістом п. 12 розд. X «Перехідні положення» ЗК селищна рада не має права розпоряджатися земельною ділянкою та передавати її в оренду, якщо земельна ділянка знаходиться в адміністративних межах селищної ради, проте розташована поза межами населеного пункту цього селища (постанова Верховного Суду України від 23 квітня 2012 р. у справі № 6-22цс12).

3. Відповідно до ч. 1 ст. 22 ЗК 1990 р. (чинного на час виникнення спірних правовідносин) право власності на землю або право користування наданою земельною ділянкою виникає після встановлення землевпорядними організаціями меж земельної ділянки в натурі (на місцевості) і одержання документа, що посвідчує це право. Документи, що посвідчують право на земельну ділянку, визначені ст. 23 цього Кодексу. Проте дію зазначеної статті зупинено стосовно власників земельних ділянок, визначених ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України від 26 грудня 1992 р. № 15-92 «Про приватизацію земельних ділянок» (чинного на момент виникнення спірних правовідносин).

Пунктом 3 зазначеного Декрету встановлено, що право приватної власності громадян на земельні ділянки, передані їм для цілей, передбачених ст. 1 цього Декрету, а саме: ведення осо-

бистого підсобного господарства, будівництва і обслуговування жилого будинку і господарських будівель (присадибна ділянка), садівництва, дачного і гаражного будівництва, посвідчується відповідною Радою народних депутатів, про що робиться запис у земельно-кадастрових документах, з наступною видачею державного акта на право приватної власності на землю. Отже, цією нормою визначено порядок посвідчення права приватної власності громадян на земельні ділянки та документи, що посвідчують право на земельну ділянку. Таким документом може бути відповідний запис у земельно-кадастрових документах.

Згідно з п. 7 розд. X «Перехідні положення» ЗК 2001 р. громадяни, що одержали у власність земельні ділянки у розмірах, що були передбачені раніше діючим законодавством, зберігають права на ці ділянки (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2012 р. у справі № 6-31цс12).

4. Суб'єктивне право на земельну ділянку виникає і здійснюється на підставах і в порядку, визначених Конституцією України, ЗК та іншими законами України, що регулюють земельні відносини.

Відповідно до ч. 1 ст. 3 ЦПК кожна особа має право в порядку, встановленому цим Кодексом, звернутися до суду за захистом своїх порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів.

У зв'язку з тим, що садівницьке товариство здійснює свою діяльність на земельній ділянці, вилученій відповідно до вимог ЗК УРСР 1970 р. (чинного на час прийняття відповідного рішення виконавчим комітетом обласної Ради народних депутатів) за рішенням виконавчого комітету обласної Ради народних депутатів з користування колгоспів, радгоспів та інших землекористувачів і наданий підприємствам та організаціям для розміщення колективних садів, зазначене товариство набуло право користування цією земельною ділянкою, і з урахуванням положень ст. 3 ЦПК у нього виникло право на судовий захист порушених прав та інтересів щодо цієї земельної ділянки (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2012 р. у справі № 6-40цс12).

Спори щодо забезпечення виконання зобов'язань

Спори, що виникають із договору іпотеки

1. За загальним правилом власник самостійно розпоряджається своїм майном (ч. 1 ст. 316, ч. 1 ст. 319 ЦК). У зв'язку з цим власник майна має право самостійно вирішити питання про передачу цього майна в іпотеку, отримання згоди від будь-якої особи на розпорядження своєю власністю в такий спосіб законом не вимагається.

Зазначений висновок ґрунтується як на нормах статей 316, 319, ч. 2 ст. 583 ЦК, так і абз. 3 ч. 1 ст. 3 Закону України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку», відповідно до якого

предметом іпотеки може бути нерухоме майно, зареєстроване в установленому порядку як окремий виділений у натурі об'єкт права власності, якщо інше не встановлено цим Законом. Частина об'єкта нерухомого майна може бути предметом іпотеки лише після її виділення в натурі і реєстрації права власності на неї як окремий об'єкт нерухомості відповідно до ч. 3 ст. 5 зазначеного Закону (постанова Верховного Суду України від 23 травня 2012 р. у справі № 6-37цс12).

Спори, що виникають із договору поруки

2. У разі невизнання кредитором права поручителя на припинення зобов'язання за договором поруки, передбаченого ч. 1 ст. 559 ЦК, таке право підлягає судовому захисту за позовом поручителя шляхом визнання поруки припиненою на підставі п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК, виходячи із загальних засад цивільного законодавства і судочинства, права особи на захист у суді порушених або невизнаних прав, рівності процесуальних прав і обов'язків сторін (статті 3, 12—15, 20 ЦК, статті 3—5, 11, 15, 31 ЦПК).

Законодавчі обмеження матеріально-правових способів захисту цивільного права чи інтересу підлягають застосуванню з дотриманням положень статей 55, 124 Конституції та ст. 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі — Конвенція), відповідно до яких кожна особа має право на ефективний засіб правового захисту, не заборонений законом (постанови Верховного Суду України від 21 травня 2012 р. у справі № 6-18цс11, від 21 травня 2012 р. у справі № 6-20цс11).

3. Відповідно до ч. 1 ст. 251 та ч. 1 ст. 252 ЦК строком є певний період у часі, зі спливом якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення, і визначається він роками, місяцями, тижнями, днями або годинами, а не посиланням на подію, яка має настати. Вказівкою на подію, яка має неминуче настати, визначається термін — певний момент у часі, з настанням якого пов'язана дія чи подія, яка має юридичне значення (ч. 2 ст. 251, ч. 2 ст. 252 ЦК). Таким чином, умова договору поруки про припинення поруки після повного виконання позичальником своїх зобов'язань за кредитним договором не може вважатися встановленим сторонами договору поруки строком припинення поруки.

У зв'язку з цим порука на підставі ч. 4 ст. 559 ЦК припиняється, якщо кредитор протягом шести місяців від дня настання строку виконання основного зобов'язання не пред'явить вимоги до поручителя (постанови Верховного Суду України від 21 травня 2012 р. у справі № 6-48цс11, від 21 травня 2012 р. у справі № 6-68цс11, від 23 травня 2012 р. у справі № 6-33цс12).

4. У разі невизнання кредитором права поручителя на припинення зобов'язання за договором поруки, передбаченого ч. 1 ст. 559 ЦК, таке право підлягає судовому захисту за позовом поручителя шляхом визнання поруки припиненою на підставі п. 1 ч. 2 ст. 16 ЦК, виходячи із загальних засад цивільного законодавства і судочинства, права особи на захист в суді порушених або невизнаних прав, рівності процесуальних прав і обов'язків сторін (статті 3, 12—15, 20 ЦК, статті 3—5, 11, 15, 31 ЦПК).

За змістом ч. 1 ст. 559 ЦК до припинення поруки призводять такі зміни умов основного зобов'язання без згоди поручителя, які призвели або можуть призвести до збільшення обсягу відповідальності останнього, зокрема у разі встановлення нових умов щодо порядку зміни процентної ставки в бік збільшення, розширення змісту основного зобов'язання щодо дострокового повернення кредиту та плати за користування ним.

Право поручителя підлягає судовому захисту за позовом поручителя шляхом визнання поруки такою, що припинена, а не шляхом припинення договору поруки відповідно до п. 7 ч. 2 ст. 16 ЦК, оскільки це суперечило б положенням ч. 1 ст. 559 цього Кодексу (постанови Верховного Суду України від 21 травня 2012 р. у справі № 6-69цс11, від 21 травня 2012 р. у справі № 6-88цс11).

5. За змістом ч. 1 ст. 559 ЦК до припинення поруки призводять такі зміни умов основного зобов'язання, здійснені без згоди поручителя, які призвели до збільшення обсягу відповідальності останнього, зокрема: підвищення розміру процентів; відстрочення виконання, що призводить до збільшення періоду, за який нараховуються проценти за користування чужими грошовими коштами; установлення (збільшення розміру) неустойки; встановлення нових умов щодо порядку зміни процентної ставки в бік збільшення тощо.

Спори щодо визнання правочинів недійсними

1. Чинним законодавством імперативно не передбачено зобов'язання поручителя укладати договір поруки на відплатній основі, а також не заборонено виступати поручителем безвідплатно на підставі ч. 3 ст. 6 ЦК, відповідно до якої сторони в договорі можуть відступити від положень актів цивільного законодавства і врегулювати свої відносини на власний розсуд. Зазначений висновок відповідає загальним заходам цивільного законодавства, однією з яких є свобода договору, та вимогам цивільного законодавства щодо здійснення цивільних прав, у тому числі права особи відмовитися від свого майнового права (п. 3 ч. 1 ст. 3, ст. 12 ЦК).

Відповідно до ч. 1 ст. 215 ЦК підставою недійсності правочину є недодержання в момент вчинення правочину стороною (сторонами) вимог, які встановлені частинами 1—3, 5 та 6 ст. 203 ЦК.

У зв'язку з тим, що договір поруки не може бути визнаний недійсним з підстав відсутності згоди боржника на його укладення та положень щодо відплатності або безвідплатності послуг поручителя, до зазначеного договору не можуть бути застосовані наслідки недійсності правочинів (постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 р. у справі № 6-51цс11).

2. Відповідно до статей 215 та 216 ЦК вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним та про застосування наслідків його недійсності може бути заявлена як однією зі сторін правочину, так і іншою заінтересованою особою, права та законні інтереси якої порушено вчиненням правочину.

Норма ч. 1 ст. 216 цього Кодексу не може бути застосована щодо повернення майна (реституції), переданого на виконання недійсного правочину, яке було відчужене третій особі. У цьому разі майно може бути витребувано від особи, яка не є стороною недійсного правочину, шля-

хом виндикаційного позову, зокрема від добросовісного набувача — з підстав, передбачених ч. 1 ст. 388 ЦК.

У разі якщо майно, яке належало особам на законних підставах, поза їх волею відчужено іншою особою за нікчемним правочином, а потім за кількома договорами продано третім особам, позов осіб—власників майна про витребування майна із чужого незаконного володіння підлягає задоволенню (постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2012 р. у справі № 6-25цс12).

3. Відповідно до ст. 578 ЦК та ст. 6 Закону України від 5 червня 2003 р. № 898-IV «Про іпотеку» майно, що є у спільній власності, може бути передане у заставу (іпотеку) лише за згодою усіх співвласників.

У разі якщо на момент набуття права власності на об'єкт нерухомого майна, переданого в іпотеку, особа у шлюбі не перебувала, фактичного проживання чоловіка та жінки однією сім'єю не встановлено, особа є єдиним власником нерухомого майна, діє на власний розсуд відповідно до норм чинного законодавства, підстав для визнання укладеного нею договору іпотеки недійсним у зв'язку з відсутністю згоди усіх співвласників немає (постанова Верховного Суду України від 16 травня 2012 р. у справі № 6-36цс12).

4. Відповідно до положень ч. 1, п. 7 ч. 3, ч. 6 ст. 19 Закону України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII «Про захист прав споживачів» нечесна підприємницька практика забороняється. Нечесна підприємницька практика включає будь-яку діяльність (дії або бездіяльність), що вводить споживача в оману або є агресивною. Забороняються як такі, що вводять в оману: утворення, експлуатація або сприяння розвитку пірамідальних схем, коли споживач сплачує за можливість одержання компенсації, яка надається за рахунок залучення інших споживачів до такої схеми, а не за рахунок продажу або споживання продукції. Правочини, здійснені з вико-

ристанням нечесної підприємницької практики, є недійсними.

Таким чином, указаний Закон установив недійсність правочинів, здійснених з використанням нечесної підприємницької діяльності, яка полягає, зокрема у введенні в оману споживачів шляхом залучення їхніх коштів з метою реалізації діяльності пірамідальної схеми.

У разі якщо споживач сплачував кошти не за сам товар, а за можливість одержання права на купівлю товару, а суб'єкт підприємницької діяльності без залучення власних коштів формував групи клієнтів, за рахунок коштів яких здійснювалась передача права на купівлю товару одному з учасників групи, що є компенсацією за рахунок коштів інших учасників групи, залучених до умов діяльності відповідної системи, укладений між сторонами договір не є угодою про посередницьку діяльність; діяльність підприємця з реалізації такої системи є такою, що вводить споживача в оману (постанова Верховного Суду України від 23 травня 2012 р. у справі № 6-35цс12).

5. Згідно зі ст. 169 ЦК УРСР грошові зобов'язання повинні бути виражені і підлягають оплаті в національній валюті. Вираження і оплата грошових зобов'язань в іноземній валюті допускається лише у випадках і в порядку, встановлених законом. Декрет Кабінету Міністрів України від 19 лютого 1993 р. № 15-93 «Про систему валютного регулювання і валютного контролю», який встановлює режим здійснення валютних операцій на території України, також містить заборону здійснення оплати платежів в іноземній валюті у розрахунках між резидентами.

У зв'язку з тим, що згідно з умовами спірних договорів покупна ціна, тобто грошові зобов'язання покупців за цими договорами виражені

в національній валюті України — гривні, визначення в договорах грошового еквівалента цих зобов'язань в умовних одиницях законом не заборонено (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2012 р. у справі № 6-29цс12).

6. За змістом частин 1, 3 ст. 215 ЦК вимога про визнання оспорюваного правочину недійсним може бути заявлена як однією зі сторін правочину, так й іншою заінтересованою особою, права та законні інтереси якої порушено вчиненням правочину.

Відповідно до ч. 2 ст. 586 ЦК, ч. 2 ст. 17 Закону України від 2 жовтня 1992 р. № 2654-XII «Про заставу» заставодавець має право відчужувати предмет застави, передавати його в користування іншій особі або іншим чином розпоряджатися ним лише за згодою заставодержателя, якщо інше не встановлено договором.

У зв'язку з цим закон прямо покладає на заставодавця обов'язок запитати згоду заставодержателя на відчуження обтяженого майна, йому кореспондує право заставодержателя на судовий захист шляхом визнання правочину недійсним у разі відчуження майна без його згоди.

Відповідно до ст. 9 Закону України від 18 листопада 2003 р. № 1255-IV «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» предмет обтяження, право власності на який належить боржнику, може бути відчужений останнім, якщо інше не встановлено законом або договором. У зв'язку з тим, що спірним договором застави відчуження заставленого майна допускається за згодою заставодержателя, позов заставодержателя про визнання недійсним договору купівлі-продажу заставленого майна, укладеного без його згоди, підлягає задоволенню (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2012 р. у справі № 6-64ц12).

Спори про зміну та розірвання договорів

1. Частина 2 ст. 652 ЦК встановлює умови, за одночасної наявності яких договір може бути змінений за рішенням суду на вимогу заінтересованої сторони у разі істотної зміни обставин, якими сторони керувалися при укладенні договору.

Відповідно до ч. 4 зазначеної статті зміна договору у зв'язку з істотною зміною обставин допускається за рішенням суду у виняткових випадках, коли розірвання договору суперечить суспільним інтересам або потягне для сторін шкоду, яка значно перевищує затрати, необхідні для виконання договору на умовах, змінених судом.

Настання світової фінансової кризи не є істотною зміною обставин, якими сторони договору керувалися при його укладенні, у зв'язку з тим,

що економічна криза має загальний характер та стосується обох договірних сторін, відтак це не може бути підставою для зміни або розірвання договору в судовому порядку (постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 р. у справі № 6-93цс11).

2. У зв'язку з тим, що договір купівлі-продажу товару з розстроченням платежу може бути укладений між фізичними особами, у разі несплати покупцем у строк, установлений договором, повної ціни переданого товару продавець має право вимагати розірвання такого договору продажу товару в кредит на підставі статей 651, 692, 695 ЦК (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2012 р. у справі № 6-46цс12).

Спори, що виникають із договорів страхування

За змістом статей 990, 997 ЦК, ч. 2 ст. 8, ч. 1 ст. 25 Закону України від 7 березня 1996 р. № 85/96-ВР «Про страхування» обов'язок страховика здійснити виплату страхового відшкодування страховальнику виникає у разі, якщо такий страховий випадок прямо передбачений умовами договору страхування.

У разі якщо подія, що настала, не може бути кваліфікована як страховий випадок відповідно до вимог договору страхування або закону, обов'язок здійснити страхову виплату у страховика не виникає (постанова Верховного Суду України від 23 квітня 2012 р. у справі № 6-101цс11).

Спори, що виникають із договорів позики, банківського вкладу, банківського рахунка, кредитних договорів

1. За змістом ч. 1 ст. 1059 ЦК, п. 1.4. Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами, затвердженого постановою Правління Національного банку України від 3 грудня 2003 р. № 516 (далі — Положення), п. 8 гл. 2 розд. III Інструкції про касові операції у банках України, затвердженої постановою Правління Національного банку України від 14 серпня 2003 р. № 337 (чинної на час виникнення спірних правовідносин), письмова форма договору банківського вкладу (депозиту) вважається додержаною, якщо внесення грошової суми підтверджено договором банківського вкладу з видачею ощадної книжки (сертифіката) чи іншого документа, що відповідає вимогам, встановленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту, які, у свою чергу, є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі.

При цьому відкриття банківських рахунків та обліковування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту), є обов'язком банку (ч. 3 ст. 1058, ч. 2 ст. 1068 ЦК, п. 2.1. Положення).

У зв'язку з цим відсутність реєстрації договору банківського вкладу і, як наслідок, необліковування грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу, не можна вважати недодержанням письмової форми договору банківського вкладу за наявності ощадної книжки (сертифіката) чи іншого документа, що відповідає вимогам, установленим законом, іншими нормативно-правовими актами у сфері банківської діяльності (банківськими правилами) та звичаями ділового обороту, і є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі.

Відповідні юридичні факти (відсутність банківських рахунків і, як наслідок, необліковування на них грошових коштів, залучених від юридичних і фізичних осіб на підставі укладеного в письмовій формі договору банківського вкладу) слід кваліфікувати як невиконання банком своїх обов'язків за договором банківського вкладу (постанови Верховного Суду України від 25 квітня 2012 р. у справі № 6-20цс12, від 6 червня 2012 р. у справі № 6-17цс12).

2. У зв'язку з тим, що підвищення банком в односторонньому порядку процентної ставки за укладеним кредитним договором відбулося відповідно до умов зазначеного договору, до набрання чинності Законом України від 12 грудня 2008 р. № 661-VI «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку», а також повідомлення банком про це позичальника у строк, передбачений Законом України від 12 травня 1991 р. № 1023-XII «Про захист прав споживачів» та кредитним договором, дії банку щодо зміни процентної ставки за кредитним договором є правомірними (постанова Верховного Суду України від 23 травня 2012 р. у справі № 6-38цс12).

3. При вирішенні спору щодо правомірності дій банку стосовно зміни умов кредитного договору в частині збільшення розміру процентної ставки судам необхідно з'ясовувати, чи було передбачено таке збільшення раніше укладеним договором кредиту, чи були виконані банком усі умови договору в цій частині та дотримано порядок узгодження зазначеного питання з боржником. У разі якщо передбачено обов'язкове укладення такої угоди щодо зміни договору в письмовій формі, необхідно враховувати вимоги статей 629, 639, 1055 ЦК (постанова Верховного Суду України від 23 травня 2012 р. у справі № 6-41цс12).

4. За змістом ст. 2 Закону України від 12 липня 2001 р. № 2664-III «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг», яка визначає сферу дії цього Закону, ст. 1, що містить вичерпний перелік суб'єктів, на яких поширюється дія цього Закону, та в якій наведено визначення фінансової послуги, сфера дії зазначеного Закону за суб'єктним складом є обмеженою і не поширюється на: юридичних осіб, які за своїм правовим статусом не є фінансовими установами; фізичних осіб, які не є суб'єктами підприємницької діяльності.

У зв'язку з цим права позикодавця, що виникли з договору позики між фізичними особами, які не є суб'єктами підприємницької діяльності, що відповідно до цього Закону мають право здійснювати діяльність з надання фінансових послуг, на отримання від позичальника обумовлених договором позики процентів за користування грошовими коштами, регулюються статтями 1046—1048 ЦК, а не зазначеним Законом (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2012 р. у справі № 6-48цс12).

5. Відповідно до ст. 5 Закону України від 11 травня 2004 р. № 1701-IV «Про третейські суди», ст. 17 ЦПК сторони мають право передати спір на розгляд третейського суду, крім випадків, встановлених законом. На час виникнення спірних правовідносин зазначений Закон не містив заборони на укладення третейської угоди, що була викладена у виді третейського застереження у кредитному договорі.

У зв'язку з цим, а також з урахуванням висновків, що містяться у Рішенні Конституційного Суду України від 10 січня 2008 р. № 1-рп/2008 (справа про завдання третейського суду), п. 2 постанови Пленуму Верховного Суду України від 12 червня 2009 р. № 2 «Про застосування норм цивільного процесуального законодавства при розгляді справ у суді першої інстанції», третейська угода про передання спору на розгляд третейського суду не є відмовою від права на звернення до суду, а є одним із способів реалізації права на захист своїх прав, гарантованих ч. 5 ст. 55 Конституції (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2012 р. у справі № 6-50цс12).

Спори щодо виконання зобов'язань

Відповідальність за порушення зобов'язань

1. За змістом статей 545, 527 ЦК повернення грошових коштів особі, яка не є стороною договору позики, — представнику кредитора, що діє на підставі довіреності, якою прямо не передбачено право отримати грошові кошти за договором позики з написанням відповідної розписки про це, не є належним виконанням боргового зобов'язання. Наявність оригіналу розписки в кредитора свідчить про існування невиконаного зобов'язання (постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2012 р. у справі № 6-24цс12).

2. Зобов'язання страховика здійснити виплату страхувальнику страхових виплат у разі настання страхового випадку є грошовим зобов'язанням, у разі невиконання якого одночасно можуть застосовуватись наслідки, передбачені як нормою ч. 2 ст. 625 ЦК, так і нормами статей 549—550 ЦК (постанова Верховного Суду України від 6 червня 2012 р. у справі № 6-49цс12).

3. Правовідношення, яке виникло між сторонами на підставі договору про надання послуг з централізованого опалення та постачання гарячої води, щодо оплати отриманих житлово-комунальних послуг, якому кореспондує право вимоги кредитора (ч. 1 ст. 509 ЦК) щодо отримання грошових коштів за надані послуги, є грошовим зобов'язанням.

У зв'язку з цим на зазначені правовідносини поширюється дія норми ч. 2 ст. 625 ЦК як спеціальний вид цивільно-правової відповідальності за прострочення виконання грошового зобов'язання.

Передбачена п. 10 ч. 3 ст. 20 Закону України від 24 червня 2004 р. № 1875-IV «Про житлово-комунальні послуги» норма щодо відповідальності боржника за несвоєчасне здійснення оплати за житлово-комунальні послуги у вигляді пені не виключає застосування наслідків, встановлених ч. 2 ст. 625 ЦК (постанова Верховного Суду України від 20 червня 2012 р. у справі № 6-68цс12).

Спори, що виникають із сімейних правовідносин

1. Норма ч. 5 ст. 61 СК (чинна на час виникнення спірних правовідносин), якою передбачено, що об'єктом права спільної сумісної власно-

сті подружжя є житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, та земельна ділянка, на-

бута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації, до правовідносин, які виникли до набрання чинності цією нормою, не підлягає застосуванню.

За змістом положень статей 81, 116 ЗК земельна ділянка, одержана громадянином під час шлюбу в приватну власність шляхом приватизації, є його особистою приватною власністю, а не спільною сумісною власністю подружжя, оскільки така земельна ділянка не є майном, набутих подружжям під час шлюбу, а отримана громадянином у власність шляхом здійснення свого права на приватизацію (постанова Верховного Суду України від 15 лютого 2012 р. у справі № 6-98цс11).

2. Згідно зі ст. 74 СК якщо жінка та чоловік проживають однією сім'єю, але не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, майно, набуте ними за час спільного проживання, належить їм на праві спільної сумісної власності, якщо інше не встановлено письмовим договором між ними. На майно, що є об'єктом права спільної сумісної власності жінки та чоловіка, які не перебувають у шлюбі між собою або в будь-якому іншому шлюбі, поширюються положення гл. 8 цього Кодексу.

Тобто при застосуванні ст. 74 СК слід виходити з того, що ця норма поширюється на випадки, коли чоловік і жінка не перебувають у будь-якому іншому шлюбі та між ними склалися усталені відносини, які притаманні подружжю.

Для визначення осіб як таких, що перебувають у фактичних шлюбних відносинах, для вирішення майнового спору на підставі ст. 74 СК суд повинен встановити факт проживання однією сім'єю чоловіка та жінки без реєстрації шлюбу

в період, упродовж якого було придбано спірне майно (постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 р. у справі № 6-97цс11).

3. Норма ч. 5 ст. 61 СК (чинна на час виникнення спірних правовідносин), якою передбачено, що об'єктом права спільної сумісної власності подружжя є житло, набуте одним із подружжя під час шлюбу внаслідок приватизації державного житлового фонду, та земельна ділянка, набута внаслідок безоплатної передачі її одному з подружжя із земель державної або комунальної власності, у тому числі приватизації, до правовідносин, які виникли до набрання чинності цієї норми, не підлягає застосуванню.

У разі якщо спірні правовідносини виникли до набрання чинності СК, вони регулюються нормами Кодексу про шлюб та сім'ю, за змістом яких приватизована земельна ділянка не є спільним майном подружжя, а отримана громадянином у власність шляхом здійснення свого права на приватизацію (постанова Верховного Суду України від 22 лютого 2012 р. у справі № 6-99цс11).

4. У разі якщо одним із подружжя під час шлюбу (чинного на час виникнення спірних правовідносин) придбано будинок, то в силу статей 22, 24 Кодексу про шлюб та сім'ю в подружжя виникла спільна сумісна власність, тобто право іншого з подружжя на частину будинку. У зв'язку з тим, що для обслуговування цього будинку виділена у власність земельна ділянка, то в подружжя, за яким визнається право власності на частину будинку, у такій самій частці виникає й право власності на земельну ділянку, необхідну для обслуговування будинку (постанова Верховного Суду України від 11 червня 2012р. у справі №6-66цс11).

Спори, що виникають із трудових правовідносин

1. Стаття 237¹ КЗпП містить перелік юридичних фактів, що складають підставу виникнення правовідносин щодо відшкодування власником або уповноваженим ним органом завданої працівнику моральної шкоди.

За змістом зазначеного положення Закону передумовою для відшкодування працівнику моральної шкоди на підставі ст. 237¹ КЗпП є наявність порушення прав працівника у сфері трудових відносин, з урахуванням специфіки об'єкту яких завдана моральна шкода може бути відшкодована працівнику у вигляді одноразової грошової виплати або в іншій матеріальній формі.

Суд, установивши порушення трудових прав позивача та наявність підстав для покладен-

ня на роботодавця відповідальності за завдану працівникові моральну шкоду, повинен застосовувати відповідальність, що передбачена ст. 237¹ КЗпП.

При визначенні розміру відшкодування за час затримки розрахунку суди правильно виходили з того, що у зв'язку з частковим задоволенням вимог працівника про стягнення заборгованості із заробітної плати, вимоги про стягнення відшкодування за час затримки розрахунку відповідно до ст. 117 КЗпП підлягають задоволенню з урахуванням спірної суми, на яку він мав право, частки, яку вона становила в заявлених вимогах, істотності цієї частки порівняно із середнім заробітком та інших конкретних обставин справи

(постанова Верховного Суду України від 16 січня 2012 р. у справі № 6-54цс11).

2. Відповідно до п. 5 розд. IV Порядку обчислення середньої заробітної плати, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 8 лютого 1995 р. № 100 (далі — Порядок), основою для визначення загальної суми заробітку, що підлягає виплаті за час вимушеного прогулу, є середньоденна (середньогодинна) заробітна плата працівника, яка згідно з п. 8 Порядку визначається діленням заробітної плати за фактично відпрацьовані протягом двох місяців робочі (календарні) дні на число відпрацьованих робочих днів (годин), а у випадках, передбачених чинним законодавством, — календарних днів за цей період.

Після визначення середньоденної заробітної плати як розрахункової величини для нарахування виплат працівнику здійснюється нарахування загальної суми середнього заробітку за час вимушеного прогулу, яка обчислюється шляхом множення середньоденної заробітної плати на середньомісячне число робочих днів у розрахунковому періоді (абз. 2 п. 8 Порядку).

Середньомісячне число робочих днів розраховується шляхом ділення на 2 сумарного числа робочих днів за останні два календарні місяці згідно з графіком роботи підприємства, установи, організації, встановленим з дотриманням вимог законодавства (абз. 3 п. 8 Порядку).

При обчисленні середньої заробітної плати як розрахункової величини для нарахування виплати за час вимушеного прогулу окремі види виплат, визначені розділом III Порядку, не підлягають урахуванню, зокрема одноразові виплати, соціальні виплати, окремі види премій тощо (постанова Верховного Суду України від 23 січня 2012 р. у справі № 6-87цс11).

3. Відповідно до ч. 3 ст. 252 КЗпП та ч. 3 ст. 41 Закону України від 15 травня 1999 р. № 1045-XIV «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» звільнення членів виборного профспілкового органу підприємства, установи, організації (у тому числі структурних підрозділів), його керівників, профспілкового представника (там, де не обирається виборний орган професійної спілки) допускається за наявності попередньої згоди виборного органу, членами якого вони є, а також вищого виборного органу цієї професійної спілки (об'єднання профспілок).

Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, крім випадків, передбачених статтями 43, 43¹ КЗпП, допускається лише за попередньою згодою проф-

спілкового органу, що є дотриманням гарантій, встановлених вищезазначеними нормами Закону (постанова Верховного Суду України від 6 лютого 2012 р. у справі № 6-79цс11).

4. Згідно з ч. 3 ст. 252 КЗпП звільнення членів виборного профспілкового органу підприємства, установи, організації (у тому числі структурних підрозділів), його керівників, профспілкового представника (там, де не обирається виборний орган професійної спілки), крім випадків додержання загального порядку, допускається за наявності попередньої згоди виборного органу, членами якого вони є, а також вищого виборного органу цієї професійної спілки (об'єднання професійних спілок).

Розірвання трудового договору з ініціативи власника або уповноваженого ним органу, крім випадків, передбачених статтями 43, 43¹ КЗпП, допускається лише за попередньою згодою профспілкового органу, що є дотриманням гарантій, встановлених ст. 252 КЗпП.

Суди мають враховувати, що профспілка підприємства є легалізованою відповідно до ст. 16 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» у разі надіслання роботодавцю відповідного письмового повідомлення (постанова Верховного Суду України від 21 березня 2012 р. у справі № 6-4цс12).

5. Відповідно до п. 1 ст. 134 КЗпП працівники несуть матеріальну відповідальність у повному розмірі шкоди, заподіяної з їх вини підприємству, установі, організації, у випадку, коли між працівником і підприємством, установою, організацією відповідно до ст. 135¹ цього Кодексу укладено письмовий договір про взяття на себе працівником повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей, переданих йому для зберігання або для інших цілей.

Статтею 135¹ КЗпП встановлено, що письмові договори про повну матеріальну відповідальність може бути укладено підприємством, установою, організацією з працівниками, які займають посади або виконують роботи, безпосередньо зв'язані із зберіганням, обробкою, продажем (відпуском), перевезенням або застосуванням у процесі виробництва переданих їм цінностей. Перелік таких посад і робіт затверджено постановою Державного комітету Ради Міністрів СРСР по праці і соціальних питаннях, Секретаріату Всесоюзної Центральної Ради Професійних Спілок від 28 грудня 1977 р. № 447/24.

Пленум Верховного Суду України в п. 8 постанови «Про судову практику в справах про відшкодування шкоди, заподіяної підприємствам,

установам, організаціям їх працівниками» від 29 грудня 1992 р. № 14 роз'яснив, що розглядаючи справи про матеріальну відповідальність на підставі письмового договору, укладеного працівником з підприємством, установою, організацією, про взяття на себе повної матеріальної відповідальності за незабезпечення цілості майна та інших цінностей (недостача, зіпсуття), переданих йому для зберігання або інших цілей (п. 1 ст. 134 КЗпП), суд зобов'язаний перевірити, чи належить відповідач до категорії працівників, з якими згідно зі ст. 135¹ КЗпП може бути укладено такий договір, та чи був він укладений. За відсутності цих умов на працівника за заподіяну ним шкоду може бути покладено лише обмежену матеріальну відповідальність, якщо згідно з чинним законодавством працівник з інших підстав не несе матеріальної відповідальності у повному розмірі шкоди (постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2012 р. у справі № 6-16цс12).

6. Захист порушеного права у сфері трудових відносин забезпечується як відновленням становища, яке існувало до порушення цього права (наприклад, поновлення на роботі), так і механізмом компенсації моральної шкоди, як негативних наслідків (втрат) немайнового характеру, що виникли в результаті душевних страждань, яких особа зазнала у зв'язку з посяганням на її трудові права та інтереси. Конкретний спосіб, на підставі якого здійснюється відшкодування моральної шкоди, обирається потерпілою особою з урахуванням характеру правопорушення, його наслідків та інших обставин (статті 3, 4, 11, 31 ЦПК).

Спори, що виникають із житлових правовідносин

За змістом ст. 7 Закону України від 11 грудня 2003 р. № 1382-IV «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» зняття з реєстрації місця проживання може бути здійснено на підставі рішення суду виключно про: 1) позбавлення права власності на житлове приміщення; 2) позбавлення права користування житловим приміщенням; 3) визнання особи безвісно відсутньою; 4) оголошення фізичної особи померлою.

У зв'язку з тим, що зазначений Закон є спеціальним нормативно-правовим актом, який регулює правовідносини, пов'язані із зняттям з реєстрації місця проживання, положення ст. 7 цього Закону підлягають застосуванню до усіх правовідносин, виникнення, зміна чи припинення яких пов'язані з юридичним фактом зняття з реєстрації місця проживання.

Компенсація завданої моральної шкоди не поглинається самим фактом відновлення становища, яке існувало до порушення трудових правовідносин, шляхом поновлення на роботі, а має самостійне юридичне значення.

КЗпП не містить будь-яких обмежень чи винятків щодо компенсації моральної шкоди в разі порушення трудових прав працівників, а ст. 237¹ цього Кодексу передбачає право працівника на відшкодування моральної шкоди в обраний ним спосіб, зокрема, повернення потерпілій особі вартісного (грошового) еквівалента завданої моральної шкоди, розмір якої суд визначає залежно від характеру та обсягу страждань, їх тривалості, тяжкості вимушених змін у її житті та з урахуванням інших обставин (постанова Верховного Суду України від 25 квітня 2012 р. у справі № 6-23цс12).

7. Відповідно до ч. 1 ст. 21 КЗпП трудовий договір укладається між працівником і власником підприємства, установи, організації або уповноваженим ним органом. У зв'язку з цим угода про припинення трудового договору згідно з п. 1 ч. 1 ст. 36 КЗпП також укладається між сторонами трудового договору, якими є працівник і власник підприємства, установи, організації або уповноважений ним орган, а рішення про розірвання трудового договору приймається власником або органом управління підприємства, установи, організації, який наділений такими повноваженнями (постанова Верховного Суду України від 27 червня 2012 р. у справі № 6-67цс12).

Отже, у разі будь-яких обмежень у здійсненні права користування та розпорядження своїм житловим приміщенням, власник має право вимагати усунення відповідних перешкод, зокрема, шляхом зняття особи з реєстрації місця проживання, пред'явивши одночасно одну із таких вимог: 1) про позбавлення права власності на житлове приміщення; 2) про позбавлення права користування житловим приміщенням; 3) про визнання особи безвісно відсутньою; 4) про оголошення фізичної особи померлою.

З огляду на це вирішення питання про зняття особи з реєстраційного обліку залежить, зокрема, від вирішення питання про право користування такої особи житловим приміщенням відповідно до норм житлового та цивільного законодавства — статей 71, 72, 116, 156 ЖК, ст. 405 ЦК (постанова Верховного Суду України від 16 січня 2012 р. у справі № 6-57цс11).

Спори про відшкодування шкоди

1. Право на отримання щомісячної страхової виплати у разі настання страхового випадку виникає в потерпілого, застрахованого відповідно до Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності», з дня встановлення йому медико-соціальною експертною комісією (далі — МСЕК) вперше стійкої втрати професійної працездатності за цим страховим випадком (постанови Верховного Суду України від 23 січня 2012 р. у справі № 6-92цс11, від 14 березня 2012 р. у справі № 6-3цс12).

2. Відповідно до статей 30, 40 Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» ступінь втрати працездатності потерпілим установлюється МСЕК за участю Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України і визначається у відсотках професійної працездатності, яку мав потерпілий до ушкодження здоров'я, а страхові виплати провадяться протягом строку, на який встановлено втрату працездатності у зв'язку із страховим випадком, і цей строк встановлюється МСЕК.

У зв'язку з цим право на отримання потерпілим страхових виплат настає з дня встановлення йому МСЕК стійкої втрати професійної працездатності (постанова Верховного Суду України від 20 лютого 2012 р. у справі № 6-95цс11).

3. За змістом статей 1167, 1168, частин 1, 2, 5 ст. 1187 ЦК моральна шкода, завдана смертю фізичної особи внаслідок дії джерела підвищеної небезпеки, відшкодовується чоловікові (дружині), батькам (усиновлювачам), дітям (усиновленим) такої особи, а також особам, які проживали з нею однією сім'єю, особою, яка на відповідній правовій підставі володіє об'єктом, використання, зберігання або утримання якого створює підвищену небезпеку незалежно від вини такої особи (постанова Верховного Суду України від 5 березня 2012 р. у справі № 6-96цс11).

4. Відповідно до вимог ст. 173 КЗпП шкода, заподіяна працівникам каліцтвом або іншим ушкодженням здоров'я, пов'язаним з виконанням трудових обов'язків, відшкодовується у встановленому законодавством порядку.

Відповідно до роз'яснень, які містяться в пунктах 1—1⁴ постанови Пленуму Верховного Суду України від 27 березня 1992 р. № 6 «Про практику розгляду судами цивільних справ за позовами про відшкодування шкоди», відшкодування шкоди, заподіяної працівникові ушкодженням його здоров'я від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, провадиться згідно із законодавством про страхування від нещасного випадку. Це законодавство складається з Основ законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування, Закону України від 23 вересня 1999 р. № 1105-XIV «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» (далі — Закон № 1105-XIV), Закону України від 14 жовтня 1992 р. № 2694-XII «Про охорону праці», КЗпП, а також законодавчих та інших нормативно-правових актів. Спори про відшкодування шкоди повинні вирішуватися за законодавством, яке було чинним на момент виникнення у потерпілого права на відшкодування шкоди. Право на відшкодування шкоди настає з дня встановлення потерпілому МСЕК стійкої втрати професійної працездатності.

Законом України від 23 лютого 2007 р. № 717-V «Про внесення змін до Закону України «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності» внесені зміни до абз. 4 ст. 1, підпункту «е» п. 1 ч. 1 ст. 21, ч. 3 ст. 28, а також виключено ч. 3 ст. 34 Закону № 1105-XIV, скасовано право потерпілих на виробництві громадян на відшкодування їм моральної (немайнової) шкоди за рахунок Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань України (постанова Верховного Суду України від 18 квітня 2012 р. у справі № 6-26цс12).

Справи щодо соціального захисту інвалідів

Питання щодо вилучення після смерті інваліда у членів його сім'ї автомобіля, отриманого інвалідом як гуманітарна допомога, повинно вирішуватися на підставі нормативно-правових

актів, чинних на час смерті інваліда, а не на час надання такого автомобіля інваліду (постанова Верховного Суду України від 16 травня 2012 р. у справі 6-10цс12).

Спори, що виникають із спадкових відносин

Відповідно до ч. 1 ст. 225 ЦК правочин, який дієздатна фізична особа вчинила в момент, коли вона не усвідомлювала значення своїх дій та (або) не могла керувати ними, може бути визнаний судом недійсним за позовом цієї особи, а в разі її смерті — за позовом інших осіб, чиї цивільні права або інтереси порушені.

Висновок про тимчасову недієздатність учасника такого правочину слід робити, перш за все, на основі доказів, які свідчать про внутрішній, психічний стан особи в момент вчинення правочину. Хоча висновок експертизи в такій справі є лише одним із доказів у справі та йому слід давати належну оцінку в сукупності з іншими доказами, будь-які

зовнішні обставини (показання свідків про поведінку особи тощо) мають лише побічне значення для встановлення того, чи була здатною особа в конкретний момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними.

Підставою для визнання правочину недійсним відповідно до ст. 225 ЦК може бути лише абсолютна неспроможність особи в момент вчинення правочину розуміти значення своїх дій та (або) керувати ними і в основу рішення суду про недійсність правочину не може покладатися висновок експертизи, який ґрунтується на припущеннях (постанова Верховного Суду України від 29 лютого 2012 р. у справі № 6-9цс12).

Спори щодо права на судовий захист

Згідно з вимогами ст. 55 Конституції та статей 15, 16 ЦК кожна особа має право на захист судом свого цивільного права у разі його порушення, невизнання або оспорування.

Статтею 6 Конвенції встановлено право кожного на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, при вирішенні спору щодо його цивільних прав та обов'язків.

Статтею 17 Закону України від 23 лютого 2006 р. № 3477-IV «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з

прав людини» передбачено застосування судами при розгляді справ Конвенції та практики Європейського суду з прав людини як джерел права.

При вирішенні питання про відкриття касаційного провадження за касаційною скаргою відповідно до вимог ст. 328 ЦПК суди касаційної інстанції мають враховувати зазначені норми, а також правильно визначати характер спору, що виник між позивачем та відповідачем, та в якому порядку він повинен розглядатися судом (постанова Верховного Суду України від 30 травня 2012 р. у справі № 6-45цс12).

Спори щодо оскарження нотаріальних дій та відмови у їх вчиненні

Чинним законодавством з питань нарахування та сплати акцизного збору передбачено видачу підприємством органу державної податкової служби податкового векселя (у вигляді простого векселя), який може бути опротестований векселедержателем у разі несплати суми акцизного збору в повному обсязі та в зазначений у податковому векселі строк. У зв'язку з тим, що між підприємством і державною податковою інспекцією (далі — ДПІ) відсутній спір щодо скоригованої суми акцизного збору,

яка підлягає сплаті за вказаним векселем, а ДПІ подала всі необхідні для вчинення протесту документи та протест податкового векселя (виданого підприємством з метою забезпечення зобов'язання сплатити суму акцизного збору протягом зазначеного у векселі строку), передбачений чинним законодавством, у нотаріуса не було підстав для відмови у вчиненні протесту векселя про несплату (постанова Верховного Суду України від 28 березня 2012 р. у справі № 6-11цс12).